Prof. Tuula Linna

Eduskunnan lakivaliokunnalle

lausunto asiassa

U 82/2022 vp

Kiitän tilaisuudesta saada lausua ja totean kunnioittaen seuraavaa.

Ehdotetun sopimuksenulkoista siviilioikeudellista vastuuta koskevien sääntöjen mukauttamisesta tekoälyyn (direktiivi tekoälyyn liittyvästä vastuusta) direktiivin[1] 3 artikla koskee ennakollista, toisin sanoen ennen oikeudenkäynnin alkamista ajoittuvaa todisteiden esittämistä eli editiota (disclosure of evidence).

Artikla velvoittaa jäsenvaltion varmistamaan, että tuomioistuimella on toimivalta määrätä mahdollisen kantajan (potential claimant) pyynnöstä mahdollinen vastaaja (jo ennen asian vireilletuloa) taikka vastaaja kantajan pyynnöstä (asian tultua vireille) esittämään todisteet, jotka koskevat suurriskisen tekoälyjärjestelmän aiheuttamaksi epäiltyä vahinkoa, joiden todisteiden esittämisestä on kieltäydytty. Mahdollisen kantajan tulee esittää tuomioistuimelle riittävää näyttöä vahingonkorvausvaateen uskottavuudesta.

Tämä olisi nähdäkseni ensimmäinen kerta, kun Suomessa otettaisiin käyttöön tällainen ennakollinen todiste-editio (pre-trial discovery). En näe mitään perusteita sille, että todisteita tulisi esittää jo ennen kanteen vireillepanoa. Tällainen järjestely on vieras suomalaisessa oikeusjärjestyksessä.

Suomalaisessa järjestelmässä tunnetaan niin sanottu editiokuulustelu, mutta se ajoittuu oikeudenkäynnin aikaan (OK 17:40):

> Tuomioistuin voi määrätä esineen tai asiakirjan tuotavaksi tuomioistuimeen taikka katselmuksen toimitettavaksi, jos esineellä tai asiakirjalla voi olla merkitystä näyttönä tai jos katselmuksen toimittamisella voi olla merkitystä näytön saamiseksi.
>
> Ennen 1 momentissa tarkoitetun määräyksen antamista asianomaiselle henkilölle on varattava tilaisuus tulla kuulluksi. Tarvittaessa häntä voidaan kuulustella siten kuin asianosaisen tai todistajan kuulustelemisesta säädetään sekä ottaa vastaan myös muita todisteita.
>
> Tuomioistuin voi tarvittaessa määrätä asianomaisen henkilön täyttämään velvollisuutensa sakon uhalla. Tuomioistuin voi myös määrätä, että ulosottomies noutaa asiakirjan tai esineen

[1] Proposal for a Directive on adapting non-contractual civil liability rules to artificial intelligence, (AI Liability Directive), Brussels, 28.9.2022, COM(2022) 496 final.

> tuomioistuimeen, jolloin noudatetaan ulosottokaaren 3 lukua. Tuomioistuimella on oikeus saada poliisilta virka-apua katselmuksen toimittamisen turvaamiseksi.

Todistelu vastaisen varalle tunnetaan vain hyvin suppeassa merkityksessä. OK 17:61:

> Asianomaisen henkilön hakemuksesta käräjäoikeudessa kuullaan todistajaa tai asiantuntijaa taikka esitetään asiakirja tai esine taikka toimitetaan katselmus riita-asiassa, josta oikeudenkäynti ei vielä ole vireillä, jos hakijan oikeus saattaa olla todisteen vastaanottamisen tai katselmuksen toimittamisen varassa. Edellytyksenä on lisäksi vaara, että todistajaa tai asiantuntijaa voidaan vain vaikeuksin kuulla myöhemmin tai että muu todiste häviää tai että se voidaan vain vaikeuksin esittää myöhemmin taikka että katselmus voidaan vain vaikeuksin toimittaa myöhemmin.
>
> Jos toisen henkilön oikeus on todistelun varassa, voidaan hänet tarvittaessa kutsua käsittelyyn.
>
> Todiste otetaan vastaan kuultavan taikka asiakirjan tai esineen haltijan yleisessä oikeuspaikassa taikka siinä käräjäoikeudessa, johon mainittu henkilö suostuu saapumaan.
>
> Hakija vastaa tässä pykälässä tarkoitetusta todistelusta aiheutuvista kuluista.

Ennakollinen editio (discovery) tunnetaan monissa muissa järjestelmissä, mutta ne ovat erilaisia järjestelmiä Suomen prosessijärjestelmään verrattuna. Meiltä puuttuvat kokonaan esimerkiksi säännökset siitä, kuka vastaa oikeudenkäyntikuluista ja kelpaako ennakollinen todistusaineisto näytöksi itse oikeudenkäynnissä. Tämän yhden direktiivin vuoksi jouduttaisiin säätämään suuri määrä muita säännöksiä.

Ehdotus merkitsisi turhan ja kalliin välivaiheen luomista suomalaiseen oikeudenkäyntiin. Kantajaa, joka ei ole varma siitä, onko näyttöä saatavilla, voidaan suojata esimerkiksi oikeudenkäyntikulusäännöksillä. On aivan riittävää, että vastaaja voidaan velvoittaa editioon sen jälkeen, kun kantaja on nostanut kanteensa.

Lisäksi OK 7 luvun 3 §:n nojalla voitaneen jo ennen oikeudenkäyntiä antaa ainakin joissakin tapauksia turvaamistoimimääräyksiä, joilla varmistetaan todisteiden säilyminen. Tätä myös direktiiviehdotus edellyttää. Suomessa on erityislainsäädäntönä voimassa L todistelun turvaamisesta teollis- ja tekijänoikeuksia koskevissa riita-asioissa (344/2000).

Ehdotetussa 3 artiklassa olisi joitakin myös potentiaalisen vastaajan oikeusasemaa suojaavia säännöksiä, kuten liikesalaisuuksien suoja. Tuomioistuimelle koituisi kuitenkin suuri työ tällaisten suojamekanismien turvaamisessa – saattaahan olla, ettei kannetta lopulta edes nosteta. Vaikka puheena olevat asiat olisivat harvalukuisia, saattavat ne olla hyvin työläitä. Niukasti resursoitua suomalaista tuomioistuinlaitosta ei tule rasittaa tällaisilla uusilla tehtävillä.

Ennakolliseen editioon tulisi direktiiviehdotuksen mukaan voida hakea muutosta. Tällöin pitäisi säätää, voidaanko kanne nostaa muutoksenhausta huolimatta ja voiko muutoksenhakutuomioistuin antaa keskeytysmääräyksen. Tiedossa olisi monimutkainen järjestelmä ja tarpeetonta lainsäädäntöä yhtä asiaryhmää varten.

Tuotevastuudirektiivissä tai sen muutosehdotuksessa ei nähdäkseni tunneta tällaista ennakollista editiota. Yhtä hyvin tekoälyvastuussa tullaan toimeen kanteen nostamisen jälkeen määrättävällä editiolla.

Yhteenvetona totean, että Suomen tulisi neuvotteluissa torjua se, että direktiivi pakottaa omaksumaan ennakollisen edition. Sen, ajoittuuko editio ennen oikeudenkäyntiä tai kanteen nostamisen jälkeiseen aikaan, toisin sanoen oikeudenkäynnin aikaan, tulisi jäädä kansallisesti säädettäväksi.

Helsingissä 18.11.2022

Tuula Linna, OTT, VT

prosessioikeuden professori, HY
tuula.linna@helsinki.fi
p. 050 3119350